

ПРЕДСТАВАТА ЗА КОНЦЕПТА *ОБЩЕСТВО* В СЪЗНАНИЕТО НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРИН

ЦВЕТЕЛИНА АНГЕЛОВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ts.angelova@ibl.bas.bg

В статията е представен и анализиран анкетен материал, свързан с концепта *общество*. За същинския анализ е използван свободен асоциативен експеримент с участието на 100 души, мъже и жени, които представят изследваното понятие и показват съвременните схващания за него. Използвани са два вида анкети: асоциативни анкети и анкети с избираем отговор. Направени са изводи според три основни критерия: пол, възраст и образование. Посочени са и основните аспекти, характеризиращи разнопосочния облик на проучвания културен конструкт.

Ключови думи: български език; концепт; общество; анкета; свободен асоциативен експеримент

THE CONCEPT OF *SOCIETY* IN THE MINDS OF CONTEMPORARY BULGARIANS

TSVETELINA ANGELOVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
ts.angelova@ibl.bas.bg

The article presents an analysis of survey material employed in the study of the concept of *society*. The actual analysis is based on a free association experiment conducted among 100 participants, men and women, aimed at shedding light on the contemporary understanding of the studied concept. Two types of questionnaires were used: free-association and multiple-choice. The author draws conclusions about the collected experimental material according to three main criteria – gender, age and education of the participants and outlines the main aspects characterising the divergent notions of this cultural construct.

Keywords: Bulgarian language; concepts; society; survey; free-association experiment

Концептът **общество** е общочовешка универсалия, която заема важно място в съзнанието на хората. Той датира от хилядолетия и макар културата на всяка страна да има различни подходи към основните идеи, заложен в

него, все пак главното съдържание е сходно и се е запазило и до днес. Обществото е социална категория, съставена от индивиди и характеризираща се с взаимоотношения, които се проявяват на различни равнища. „Всичко в обществото е резултат от дейността на хората, организирана по определен начин и имаща за цел да задоволява техните постоянно изменящи се потребности – материални и духовни, икономически и здравословни, битови, сексуални и развлекателни“ (ЕРС/ERS 1997: 313).

Лексемата *общество* в старобългарски език означава ‘общност, единство’ (СтбР/StbR 2009: 48). Днес най-широко разпространените дефиниции според лексикографските източници са: 1. Исторически образувана съвкупност от хора, обединени от определени производствени отношения (БТР/VTR 1963: 510; СТРБЕ/STRBE 1994: 539; БЕР/BER 2012: 761); 2. Група от хора, обединени от общи произход, работа, интереси, положение и др. (СТРБЕ/STRBE 1994: 539; МТРБЕ/MTRBE 1999: 211–212; БЕР/BER 2012: 761); 3. Кръг от хора, в сред които човек се движи и общува с тях; среда (БТР/VTR 1963: 510; СТРБЕ/STRBE 1994: 539; БЕР/BER 2012: 761). Необходимо е да уточним, че в разработката ще се опираме на тези значения, но ще изведем и някои нови схващания, които показват когнитивните представи, характерни за съвременността.

Настоящото изследване има за цел да представи и анализира езикови единици, характеризиращи семантиката на лексемата *общество* през погледа на съвременния българин. За осъществяването на тази цел ще използваме синхронен подход. Обект на изследване са хора от възрастовата група 18 – 68 години. Предмет на изследване са езиковите репрезентанти на концепта **общество** и асоциациите, които този концепт предизвиква в съзнанието на съвременния българин.

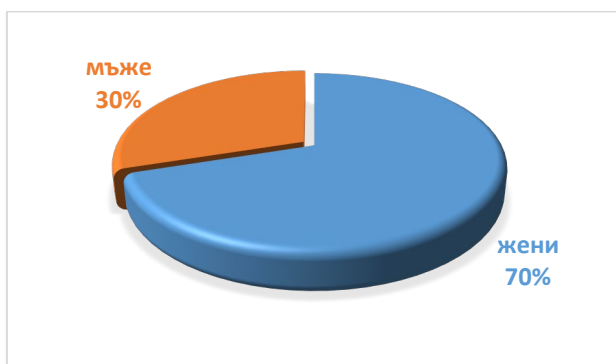
Ще използваме няколко метода: 1. Основният метод е събиране на данни чрез анкети, или т. нар. свободен асоциативен експеримент (САЕ). Анкетирането е допълнителен метод за изследване на концептите, който заедно с другите анализи дава възможност да се определят профилите и да се изработи когнитивната дефиниция; 2. Дескриптивен (описателен) метод; 3. Количествен метод.

В българската лингвистика методът на САЕ е приложен в следните разработки: П. Балтова и колектив, „Български асоциативен речник“ (БАР/VAR 2003); М. Китанова, „Концепт ДОМ сквозь призму анкет“ (Китанова/Kitanova 2017); М. Витанова, „Концептът ТРУД в българската езикова картина на света по данни от проведени анкети“ (Витанова/Vitanova 2017); К. Мичева, „СВОБОДА“ (Мичева/Micheva 2017); М. Китанова, „Концептът РОДИНА през призмата на анкетните данни“ (Китанова/Kitanova 2020); Кр. Василева, „Асоциативно поле на концепта любов в съвременното българско езиково съзнание“ (Василева/Vasileva 2021); М. Китанова, Цв. Ангелова, „Концептът СЕМЕЙСТВО през призмата на анкетните данни (Китанова, Ангелова/Kitanova, Angelova 2020); М. Китанова, „Родината като ценност в българския език“ (Китанова/Kitanova 2023); Й. Кирилова „Съвременното

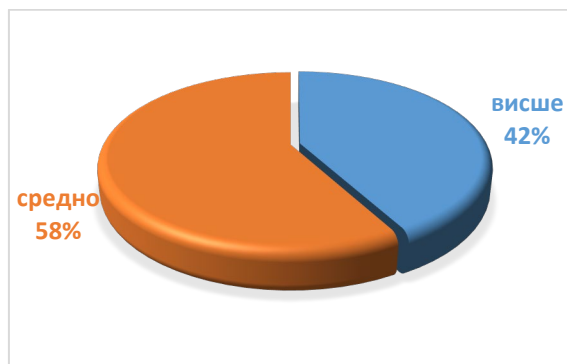
състояние на концепта душа“ (върху анкетен материал) (Кирилова/Kirilova 2023a); Й. Кирилова „Диахронни прочити в полето на концепта душа“ (Кирилова/Kirilova 2023б) и др.

През 2023 г. направихме проучване чрез анкета, съставена от два вида въпроси: затворени и отворени (асоциативни), на 100 души – българи с различен пол, възраст и образование, за да се представят обществените нагласи към изследвания концепт. Като резултат от проучването ще се опитаме да отговорим на следните въпроси: Каква е общата представа на анкетираните; Каква е хронологията на подреждане на определенията; Кои са с най-голяма и кои – с най-малка честотност; Има ли някакви тенденции, които могат да се обвържат с различните поколения и с различното образование; Има ли употреба на нови значения и кои са те, според асоциативните анкети. Основните изводи, които ще направим, са според три критерия: пол, възраст и образование на анкетираните.

Изработени са 100 анкети със затворен (избираем) отговор. Анкетираните са 70 жени и 30 мъже (Фиг. 1) с различно образование – 42 с висше образование и 58 със средно образование (Фиг. 2).

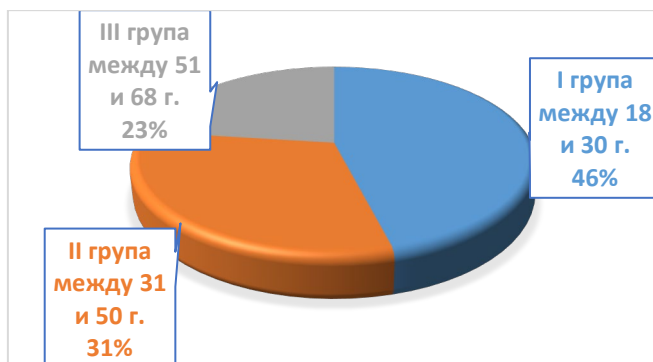

Фигура 1. Разпределение по пол

Фигура 2. Разпределение по образование

Анкетираните са на възраст 18 – 68 години, ще ги разпределим в три възрастови групи: I група – между 18 и 30 години; II група – между 31 и 50 години; III група – между 51 – 68 години (Фиг. 3). В I група разпределението е следното: жени (Ж) – 42; мъже (М) – 4; II група – Ж – 12; М – 19; III група – Ж – 16; М – 7.

Фигура 3. Разпределение по възрастови групи

1. Анкети с избираем (затворен) отговор

Зададен е въпросът „Общество за Вас е?““. Посочени са десет възможни отговора:

А) исторически образувана съвкупност от хора, обединени от определени отношения;

Б) обединение, което съществува от дълго време, има собствена история и обусловени форми за съвместен живот и дейност;

В) голяма група от хора, населяващи една и съща географска територия;

Г) група от хора, които споделят общи убеждения, интереси, произход, работа, положение;

Д) общност в трайно социално взаимодействие и общи потребности като любов, щастие, свобода и т.н.;

Е) група от хора, които имат обща система от ценности (обичаи, традиции, норми, закони, правила);

Ж) общност, която има своя система на управление;

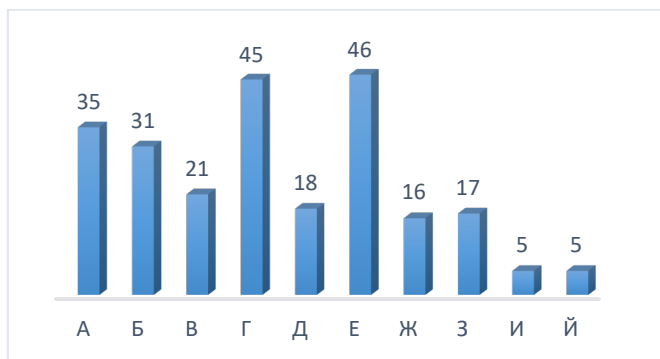
З) кръг от хора, с които човек общува: компания, група, дружина;

И) организация, създадена за определена цел;

Й) съвкупност от отбрани хора, лица, обикновено от по-висока, заможна класа, които водят активен социален живот (често привлекателен и интересен за другите).

Формулировките на тези отговори са ексцерпирани от различни речници и други източници (СТРБЕ/SRSBKE 1994: 539; МТРБЕ/MTRBE 1999: 211–212; РБЕ/RBE 2002: 239; БЕР/BER 2012: 761; wikipedia.org).

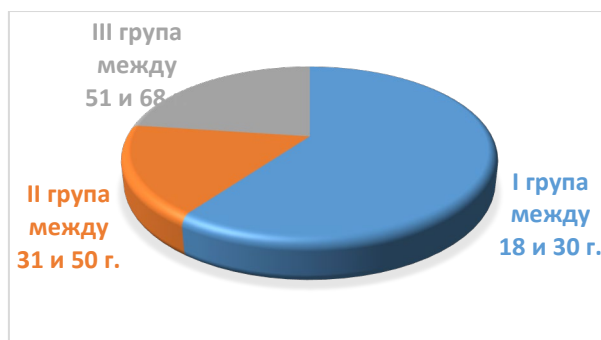
Общото разпределение на отговорите без оглед на пола на анкетираните е следното (Фиг. 4):

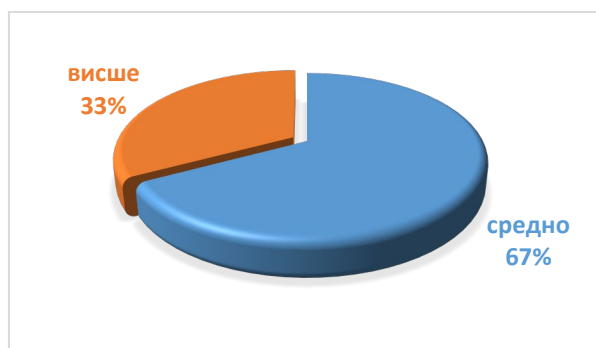
Фигура 4. „Общество за Вас е?“ – общо разпределение

Жени

Анкетирани са 70 жени на възраст 18–68 години (Фиг. 5), 23 с висше образование и 47 със средно образование (Фиг. 6).

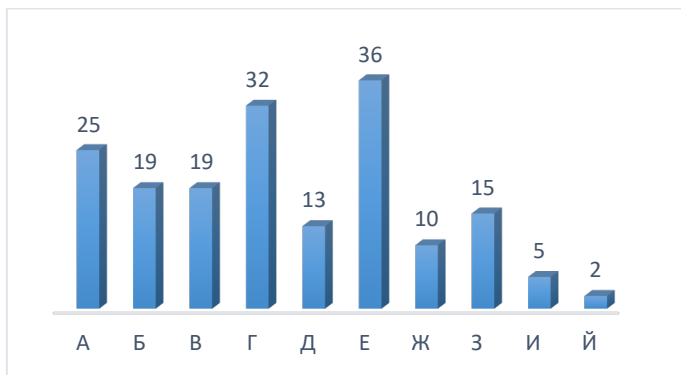
Фигура 5. Разпределение по възраст – жени

Фигура 6. Разпределение по образование – жени

С най-много представители – 42, е I възрастова група, преобладават жените със средно образование.

Представителите на женския пол дават отговори със следното разпределение:

Фигура 7. Разпределение – жени

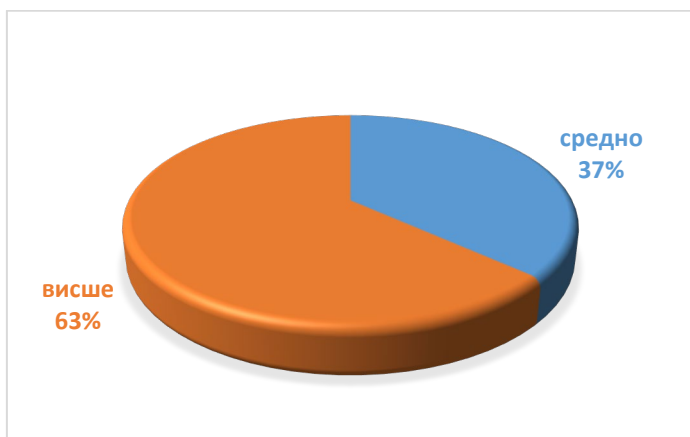
Данните сочат, че при жените с най-голяма честотност са отговор Е ('група от хора, които имат обща система от ценности (обичаи, традиции, норми, закони, правила)') и отговор Г ('група от хора, които споделят общи убеждения, интереси, произход, работа, положение'), а с най-малка честотност е отговор Й ('съвкупност от отбрани хора, лица, обикновено от по-висока, заможна класа, които водят активен социален живот (често привлекателен и интересен за другите)').

Мъже

Анкетирани са 30 мъже на възраст 23–65 години (Фиг. 8), 19 с висше образование и 11 със средно образование (Фиг. 9).

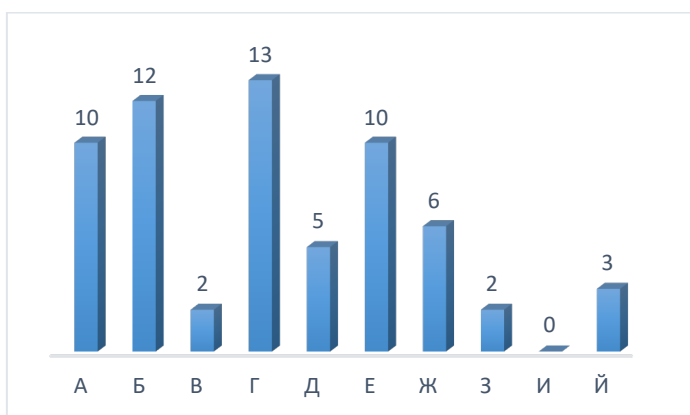
Фигура 8. Разпределение по възраст – мъже

Фигура 9. Разпределение по образование – мъже

С най-много представители – 19, е II възрастова група, тук преобладават респондентите с висше образование.

Разпределението на отговорите при мъжете е представено на Фигура 10.

Фигура 10. Разпределение – мъже

Тук с най-голяма честотност са отговор Г ('група от хора, които споделят общи убеждения, интереси, произход, работа, положение') и отговор Б ('обединение, което съществува от дълго време, има собствена история и обусловени форми за съвместен живот и дейност'), а с нулева честотност е отговор И ('организация, създадена за определена цел').

От представените анкетни данни наблюдаваме голямо сходство в отговорите между мъжете и жените. Общи, но с различен количествен показател, са отговорите с най-голяма честотност. Най-разпространените схващания за общество сред жените са отговор Е ('група от хора, които имат обща

система от ценности (обичаи, традиции, норми, закони, правила’), следвано от отговор Г (‘група от хора, които споделят общи убеждения, интереси, произход, работа, положение’), а при мъжете – отговори Г (‘група от хора, които споделят общи убеждения, интереси, произход, работа, положение’) и Б (‘обединение, което съществува от дълго време, има собствена история и обусловени форми за съвместен живот и дейност’). Можем да обобщим, че сходният начин на живот, подчинен на общия произход, еднаквите норми и идентичните възгледи за бъдещето са сред най-разпространените схващания за обществото. Отговорът с най-малка честотност при жените е Й (‘съвкупност от отбрани хора, лица, обикновено от по-висока, заможна класа, които водят активен социален живот (често привлекателен и интересен за другите)’). Отговор И (‘организация, създадена за определена цел’) при жените е слабо избран, а при мъжете не се избира. Няма съществена разлика при отчитане на общите резултати и на тези, разпределени според пола на анкетираните.

На следващите графики (Фиг. 11 и 12) е показано разпределение на отговорите според критерия образование.

Фигура 11. Образование – жени

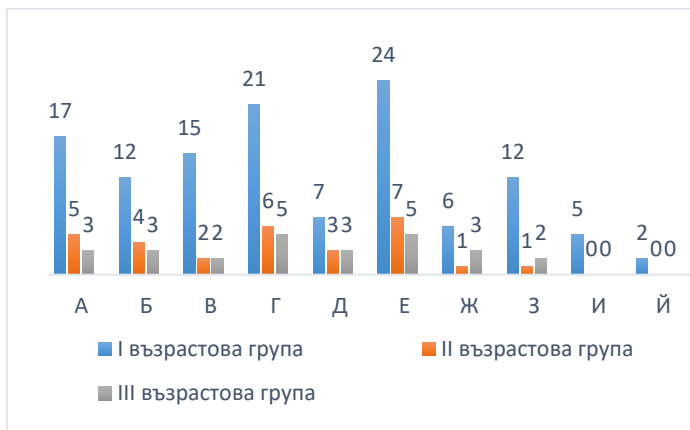
Фигура 12. Образование – мъже

От гледна точка на показателя образование при жените няма съществени различия в отговорите. С различно честотно разпределение са отговорите с най-висок и с най-нисък количествен показател. С най-висока честотност при жените е отговор Е ('група от хора, които имат обща система от ценности (обичаи, традиции, норми, закони, правила)'), а с най-малка честотност при жените със средно образование са Й ('съвкупност от отбрани хора, лица, обикновено от по-висока, заможна класа, които водят активен социален живот (често привлекателен и интересен за другите)') и И ('организация, създадена за определена цел'), като при висшистите тези два отговора дори са с нулева честотност.

От гледна точка на показателя образование при мъжете със средно образование отговори Б ('обединение, което съществува от дълго време, има собствена история и обусловени форми за съвместен живот и дейност') и Г ('група от хора, които споделят общи убеждения, интереси, произход, работа, положение') са най-многобройни, а с нулева честотност са отговори В ('голяма група от хора, населяващи една и съща географска територия'), Ж ('общност, която има своя система на управление'), И ('организация, създадена за определена цел'). При мъжете с висше образование отговор Г ('група от хора, които споделят общи убеждения, интереси, произход, работа, положение') е с най-голяма честотност, а с нулева честотност са отговор З ('кръг от хора, с които човек общува: компания, група, дружина') и отговор И ('организация, създадена за определена цел'). Интересно е, че при висшистите отговор Ж ('общност, която има своя система на управление') е получил много гласове – 6, а при мъжете със средно образование този отговор има нулева честотност.

От данните е видно, че според обществените нагласи доминиращи и за двата пола се оказват отговор Е ('група от хора, които имат обща система от ценности (обичаи, традиции, норми, закони, правила)') (46) и отговор Г ('група от хора, които споделят общи убеждения, интереси, произход, работа, положение') (45), а с най-малка честотност са отговор И ('организация, създадена за определена цел') (5) и отговор Й ('съвкупност от отбрани хора, лица, обикновено от по-висока, заможна класа, които водят активен социален живот (често привлекателен и интересен за другите)') (4). При жените със средно образование и мъжете с висше образование има голямо сходство в отговорите.

От гледна точка на възрастовата характеристика са получени следните резултати:

Фигура 13. Възрастова характеристика – жени

Фигура 14. Възрастова характеристика – мъже

При жените I възрастова група е с най-много представители. Тук отговор Е ('група от хора, които имат обща система от ценности (обичаи, традиции, норми, закони, правила)') е с най-висок количествен показател, а отговор Й ('съвкупност от отбрани хора, лица, обикновено от по-висока, заможна класа, които водят активен социален живот (често привлекателен и интересен за другите)') – с най-малък. При II и III възрастова група отговорите са доста сходни, с най-висока честотност са Е ('група от хора, които имат обща система от ценности (обичаи, традиции, норми, закони, правила)') и Г 'група от хора, които споделят общи убеждения, интереси, произход, работа, положение', а с нулева честотност И ('организация, създа-

дена за определена цел') и Й ('съвкупност от избрани хора, лица, обикновено от по-висока, заможна класа, които водят активен социален живот (често привлекателен и интересен за другите)').

При мъжете с най-много представители е II възрастова група, с най-голяма честотност е отговор Г ('група от хора, които споделят общи убеждения, интереси, произход, работа, положение'), с нулева честотност – И ('организация, създадена за определена цел'). При III възрастова група отговор Б ('обединение, което съществува от дълго време, има собствена история и обусловени форми за съвместен живот и дейност') е с най-висока честотност, отговор И ('организация, създадена за определена цел') – с нулева честотност. При I възрастова група има малък брой респонденти, А, Б, Е, Ж, З са с по един отговор, а останалите: В, Г, Д, И, Й – са с нулева честотност. Можем да обобщим, че отговор И ('организация, създадена за определена цел') е с нулева честотност и при трите възрастови групи. Интересно е, че отговор Г ('група от хора, които споделят общи убеждения, интереси, произход, работа, положение') при II възрастова група е с най-висок честотен показател, но при I група той е с нулев показател.

2. Въпроси с асоциативен (отворен) отговор

Резултатите от асоциативните анкети няма да бъдат представени в графични поради разнообразието от отговори, голяма част от които са словосъчетания и изречения.

На анкетираните е зададен въпрос: „Какво разбирате под общество?“. Някои от респондентите са посочили повече от един отговор, седем са се затруднили да отговорят. Получени са следните резултати, подредени според честотата на посочване: (голяма) група от хора – 13; съвкупност от хора – 3, (маса, много) хора – 3; (близката) общност – 3; група от хора, които общуват помежду си – 2; група от хора, които имат общи цели – 2; (голяма) група хора в трайно социално взаимодействие, споделящи една и съща (географска) територия – 2; група от хора, населяваща една и съща географска територия – 2; съвкупност от хора, които имат обща цел (и взимат колективно решения) – 2; обединение на хора (с общи представи) – 2; кръг от хора – 2; (съвкупност от индивиди (и отношенията между самите тях) – 2; хора, които живеят на определена територия и имат обща култура, религия, история, ценности, интереси – 1; група от хора, които имат обща система от ценности и обитават една и съща територия – 1; група от хора (отделни индивиди), които съжителстват заедно, имат общи цели, потребности и нагласи. Те са обединени от нещо общо, към което принадлежат – 1; голяма група от хора, споделящи една и съща територия. Обществата се характеризират с модели на взаимоотношения между индивиди, които споделят определена култура или институция – 1; група от хора, обединени от общи характеристики на обща територия – 1; група от хора с обща цел, история и

религия – 1; група от хора, обединени от общи интереси, ценности, история, религия – 1; група хора, които имат своя история и съвместен живот – 1; група хора, обединени от общи интереси, произход и положение – 1; група с общи интереси – 1; голяма група от хора, споделящи общи интереси, месторабота, местоживеене и убеждения – 1; група от хора с общи интереси, цели, задачи и т.н., споделящи дадено нещо – 1; група от хора, които споделят обща дейност, интерес или имат обща кауза – 1; група от хора с общи цели, желания, обичаи, традиции – 1; група от хора, които имат общи обичаи, традиции, спазващи общи права и задължения – 1; група от хора, които имат общи закони, норми, правила – 1; група от хора с права и задължения – 1; група от хора, спазващи и следващи определени правила – 1; група от хора с обща етническа или друга принадлежност, култура и т.н. – 1; група от хора с еднакви влечения – 1; група от хора, които не са стадо – 1; съвкупност – 1; съвкупност от хора, които споделят своите интереси. Имат общи цели. Те са обединени от общо нещо, към което принадлежат – 1; съвкупност от хора, които споделят общи интереси, характеристики, мнение и др. – 1; съвкупност от хора, които имат интерес към дадено нещо – 1; съвкупност от хора, обединени от еднакви, близки интереси – начин на живот, религия, език и др. – 1; съвкупност от хора, обединявани от общи цели и изисквания, с общи обичаи и традиции – 1; съвкупност от хора, които имат еднакви възгледи, интереси или други цели, които ги обединяват – 1; съвкупност от живи същества, които съжителстват заедно с определени правила – 1; съвкупност от хора, взаимодействащи помежду си – 1; съвкупност от хора, организирани в социална връзка – 1; съвкупност от хора с общи възгледи, ценности – 1; съвкупност от хора независимо от техния пол и раса – 1; съвкупност от всички хора, с които съжителстваме – 1; съвкупност от отбрани хора – 1; хора, които живеят на едно място, имащи общи черти и качества – 1; хора, обитаващи една и съща територия – 1; хора, населяващи определена територия, обединени от обща представа за устройство и тяхното ръководене – 1; хора с обща култура и правила за поведение – 1; социална общност от хора – 1; общност от хора, която обикновено споделя обща територия и произход, с обща история, език и ценности. Стреми се към саморазвитие и напредък – 1; общност в трайно социално взаимодействие, споделяща една и съща географска или социална територия – 1; голяма общност от хора, обединени в съвместна дейност и обща система от ценности – 1; колектив, социална организация – 1; колектив от индивиди с общи култура, ценности, език и пр. – 1; сбор от индивиди – 1; сбор от индивиди с общи цели, история и култура – 1; група от индивиди, които се съобразяват с останалите и спазват правилата за съществуването на групата – 1; образец – 1; социум, в който категорично са посочени добрият и лошият пример не само по Етичен кодекс. Законите в този социум не само трябва да са морални (да защитават правото), но и да се спазват – 1; свят – 1; населението на планетата Земя – 1; народ – 1; държава – 1; хора, събрани заедно – 1;

лица, които имат общи интереси – 1; нашето общество е нещото, което те кара да бъдеш в свои води, твоето общество е там, където са твоите хора – 1; взаимоотношения между хората – 1; среда – 1; среда на живот – 1; група културни примати – 1.

Жени

При жените наблюдаваме следните резултати: (голяма) група от хора – 9; (маса, много) хора – 3; (близката) общност – 3; кръг от хора – 2; група от хора, които общуват помежду си – 2; група от хора, населяващи една и съща географска територия – 2; група от хора, които имат общи цели – 2; съвкупност от хора – 2; съвкупност от хора, които имат обща цел (и взимат колективно решения) – 2; съвкупност от индивиди (и отношенията между самите тях) – 2; група хора, които имат своя история и съвместен живот – 1; група от хора (отделни индивиди), които съжителстват заедно, имат общи цели, потребности и нагласи. Те са обединени от нещо общо, към което принадлежат – 1; голяма група от хора, споделящи една и съща територия. Обществата се характеризират с модели на взаимоотношения между индивиди, които споделят определена култура или институция – 1; група от хора, обединени от общи характеристики на обща територия – 1; група от хора с обща цел, история и религия – 1; група от хора, обединени от общи интереси, ценности, история, религия – 1; група с общи интереси – 1; голяма група от хора, споделящи общи интереси, месторабота, местоживеене и убеждения – 1; група от хора с общи интереси, цели, задачи и т.н., споделящи дадено нещо – 1; група от хора, които споделят обща дейност, интерес или имат обща кауза – 1; група от хора с общи цели, желания, обичаи, традиции – 1; група от хора, които имат общи обичаи, традиции и спазват общи права и задължения – 1; група от хора, които имат общи закони, норми, правила – 1; група от хора с обща етническа или друга принадлежност, култура и т.н. – 1; група от хора с еднакви влечения – 1; съвкупност от хора, които споделят своите интереси. Имат общи цели. Те са обединени от общо нещо, към което принадлежат – 1; съвкупност от хора, които споделят общи интереси, характеристики, мнение и др. – 1; съвкупност от хора, които имат интерес към дадено нещо – 1; съвкупност от хора, обединени от еднакви, близки интереси – начин на живот, религия, език и др. – 1; съвкупност от хора, обединявани от общи цели и изисквания, с общи обичаи и традиции – 1; съвкупност от хора, които имат еднакви възгледи, интереси или други цели, които ги обединяват – 1; съвкупност от хора с общи възгледи, ценности – 1; съвкупност от хора независимо от техния пол и раса – 1; съвкупност от всички хора, с които съжителстваме – 1; хора, които живеят на едно място, имат общи черти и качества – 1; хора, обитаващи една и съща територия – 1; хора, населяващи определена територия, обединени от обща представа за устройство и тяхното ръководене – 1; хора с обща култура и правила за поведение – 1; общност от хора, която обикновено споделя обща територия и

произход, с обща история, език и ценности. Стреми се към саморазвитие и напредък – 1; общност в трайно социално взаимодействие, споделяща една и съща географска или социална територия – 1; сбор от индивиди – 1; група от индивиди, които се съобразяват с останалите и спазват правилата за съществуването на групата – 1; образец – 1; социум, в който категорично са посочени добрият и лошият пример не само по Етичен кодекс. Законите в този социум не само трябва да са морални (да защитават правото), но и да се спазват – 1; свят – 1; населението на планетата Земя – 1; народ – 1; държава – 1; нашето общество е нещото, което те кара да бъдеш в свои води, твоето общество е там, където са твоите хора – 1; взаимоотношения между хората – 1; среда – 1; група културни примати – 1.

Виждаме, че преобладават разширените формулировки, определящи обществото като група, съвкупност от хора, с множество пояснения. Поради голямото асоциативно разнообразие ще обединим резултатите в няколко по-обща групи. С най-много отговори – 30, е *група от хора*. Тук се включват както колокации, така и изречения, изразяващи личните схващания на респондентите. Преобладаващата част от отговорите съдържат пояснения, определящи обществото като сбор от хора, които населяват определена територия и имат обща история, религия, сходни ценности, норми, правила, интереси и начин на живот. Преобладаващите отговори (25) са от респонденти със средно образование, с висше образование има само 5 отговора. Втората група, с 13 отговора, е *съвкупност от хора*. Тук преобладават отговорите на хора със средно образование – 9, срещу 4 отговора на респонденти с висше образование. Почти всички отговори са разширени, допълнени от пояснения. Следваща група е *общност* – с 5 отговора; *съвкупност, сбор, група от индивиди* – с 4 отговора. В отделна група са отговори като: свят – 1; населението на планетата Земя – 1; народ – 1; държава – 1. Следваща група е (*маса, много*) *хора* – с 3 отговора на респонденти със средно образование; след това *модел*, среща се при два от отговорите: ‘образец’ и ‘социум, в който категорично са посочени добрият и лошият пример не само по Етичен кодекс. Законите в този социум не само трябва да са морални (да защитават правото), но и да се спазват’. Тук обществото е представено като институция с ясно изразени норми. Има едно философско тълкуване ‘нашето общество е нещото, което те кара да бъдеш в свои води, твоето общество е там, където са твоите хора’, т.е. обществото е мястото, където човек е заобиколен от близки хора и се чувства спокоен. Еднократно в анкетите се среща отговор ‘група културни примати’, където се долавя негативна конотация. Има 5 празни анкети.

Мъже

При мъжете наблюдаваме следните резултати: група от хора – 4; (голяма) група хора в трайно социално взаимодействие, споделящи една и съща (географска) територия – 2; обединение на хора (с общи представи) –

2; група хора, които живеят на определена територия и имат обща култура, религия, история, ценности, интереси – 1; група от хора, които имат обща система от ценности и обитават една и съща територия – 1; група хора, обединени от общи интереси, произход и положение – 1; група от хора с права и задължения – 1; група от хора, спазващи и следващи определени правила – 1; група от хора, които не са стадо – 1; съвкупност – 1; съвкупност от хора – 1; съвкупност от избрани хора – 1; съвкупност от хора, взаимодействащи помежду си – 1; съвкупност от хора, организирани в социална връзка – 1; съвкупност от живи същества, които съжителстват заедно с определени правила – 1; голяма общност от хора, обединени в съвместна дейност и обща система от ценности – 1; социална общност от хора – 1; колектив, социална организация – 1; колектив от индивиди с общи култура, ценности, език и пр. – 1; сбор от индивиди с общи цели, история и култура – 1; хора, събрани заедно – 1; лица, които имат общи интереси – 1; среда на живот – 1.

И при мъжете с най-голяма честотност – 12 отговора, е *група от хора*, с множество пояснения. Тези отговори, разпределени според критерия образование на анкетираните, са: висше – средно образование – 9:3, т.е. преобладаващата част от респондентите са хора с висше образование. На второ място е групата *съвкупност* и пояснения – с 6 отговора, тук също преобладават отговори на висшисти. Всяка от групите *общност от хора*, *обединение на хора* и *колектив* е представена с по 2 отговора. Преобладаващата част от разширените отговори при мъжете са на хора с висше образование, само 4 – 5 разширени отговора са от хора със средно образование. Има две празни анкети. При един отговор ‘група от хора, които не са стадо’ долавяме имплицитно негативна конотация.

От представените резултати ясно се вижда, че за съвременния българин концептът **общество** е познат и се използва с основните си признаци, което проличава от големия брой посочени еднотипни отговори. Доста сходни изглеждат резултатите от асоциативните анкети при мъжете и жените, въпреки че не могат да се изведат статистически значими зависимости поради различния брой анкетираните от двата пола. Общи и за двата пола, но с различно количествено съотношение са отговорите *група от хора* – с 42 отговора, и *съвкупност (от хора)* – с 19 отговора. Това са основните синоними на лексемата *общество* и съответно двете групи, около които се нареждат по-голямата част от отговорите. Тези групи съдържат пояснения, изразяващи характеристики, отразени в представите на съвременниците ни за изследвания концепт. Има и няколко категории с по-малко определения: *(маса, много) хора* – със 7 отговора, *общност* – със 7 отговора, *съвкупност*, *сбор от индивиди* – с 5 отговора, и др.

В количествено отношение най-изразени са I възрастова група – между 18 и 30 години, и II възрастова група – между 31 и 50 години.

От гледна точка на възрастовия показател при жените I възрастова група е с най-много представители и съответно с най-много отговори – 43, към които се причислява и една празна анкета. Най-разпространените резултати са *група от хора* (с 22 отговора) и *съвкупност от хора* (с 9 отговора и множество пояснения) – те са на хора със средно образование. Макар и с малка разлика, преобладават разширените отговори. II възрастова група е с по-малко представители – има 12 отговора. Тук ситуацията е сходна с тази при I група. Категориите с най-много отговори са същите, но преобладават респондентите с висше образование. III възрастова група е с 16 отговора, към които се причисляват и 3 празни анкети. Преобладават отговорите на респонденти с висше образование – 9 срещу 5 на хора със средно образование. Тук се наблюдава разнообразие в отговорите и не могат да се обособят групи с голяма честотност.

От гледна точка на възрастовия показател при мъжете II възрастова група е с най-голям брой анкетирани – 19, и там преобладават *група от хора* (с 9 отговора) и *съвкупност от хора* (с 6 отговора). *Съвкупност от хора* е отговор, използван само в тази възрастова група. Тук има и две празни анкети на хора със средно образование. За III възрастова група са характерни кратки отговори, а за I първа възрастова група – по-разширени отговори.

На въпроса „Общество за вас е?“ по-възрастните хора – между 51 и 68 години – описват обществото по следния начин: ‘(социална) общност’, ‘обединение на хора’, ‘социум’, ‘сбор’, ‘колектив’, ‘социална организация’, докато младите – между 18 и 30 години – залагат на по-тривиалните описания ‘група от хора’, ‘съвкупност от хора’.

Сред отговорите се наблюдават асоциации като ‘образец’, ‘среда на живот’, ‘социум, в който категорично са посочени добрият и лошият пример не само по Етичен кодекс. Законите в този социум не само трябва да са морални (да защитават правото), но и да се спазват’, ‘група културни примати’, ‘група от хора, които не са стадо’. Тези отговори, макар и с малка честотност, показват едно различно виждане за концепта **общество**, което допълва основните концептуални признаци. Интересна е асоциацията ‘образец’, дадена от жена на 24 години със средно образование. Тази лексема може да се тълкува като модел, т.е. има се предвид положителната страна на обществото.

При респондентите със средно образование, макар и с малка разлика, преобладават разширените отговори. При висшистите разширените отговори, които се състоят от колокации и изречения, също надделяват значително в количествено отношение.

Резултатите от анализа на проведената анкета показват, че в представите на съвременния българин концептът **общество** има различни аспекти:

Социален аспект. Обществото е основна социална категория, съставена от индивиди със сходни интереси, убеждения, работа, начин на живот. Формира се, за да задоволи потребностите на човека – битови, духовни, материални, икономически, здравословни и т.н.

Пространствен аспект. Обществото може да бъде малко: организация, група, дружина, и голямо: ‘(маса, много) хора’, ‘свят’, ‘населението на планетата Земя’, ‘народ’, ‘държава’. В основата на този аспект е бинарната опозиция свой – чужд, която разпределя членовете на обществото. То се възприема като едно затворено пространство, в състава на което влизат само свои: ‘Нашето общество е нещото, което те кара да бъдеш в свои води, твоето общество е там, където са твоите хора’.

Психологически аспект. Обществото е група, базирана на емоционалните връзки между неговите членове. В обществото човек се чувства щастлив, тъй като е заобиколен от свои, близки хора, има усещане за принадлежност.

Културен аспект. Обществото е пряко свързано с културната памет и традицията. Този аспект е много ясно изразен в изречението „Социум, в който категорично са посочени добрият и лошият пример...“, тук става въпрос за традициите и нормите, заложили във всяко общество, които могат да бъдат както положителни, така и отрицателни.

Аксиологичен аспект. Обществото е представено като съвкупност от хора, разпределени в категории, според собствените си разбирания и действия. Всяка от тези групи има система от ценности, които са заложили във възпитанието на всяко следващо поколение.

ИЗТОЧНИЦИ

- БАР 2003: *Балтова, П. и кол.* Български асоциативен речник. Прав и обратен. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- БЕР 2012: Български етимологичен речник. Т. 4. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- БТР 1963: *Андрейчин, Л., Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, Ив. Леков, Ст. Стойков, Цв. Тодоров.* Български тълковен речник. 2. изд. София, Държавно издателство „Наука и изкуство“.
- ЕРС 1997: Енциклопедичен речник по социология. 2. изд. Общо научно ръководство и редакция: чл.-кор. проф. д-р Стоян Михайлов. София, Издателство „М-8-М“ Михаил Мирчев.
- МТРБЕ 1999: *Буров, С., П. Пехливанова.* Малък тълковен речник на българския език. Велико Търново, Слово.
- РБЕ 2002: Речник на българския език. Т. 11. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.
- СРСБКЕ 1994: *Димитрова, М., А. Спасова.* Синонимен речник на съвременния български книжовен език. 2. изд., фототипно. София, Издателство на БАН.

СтБР 2009: Старобългарски речник. Т. 2. София, „Валентин Траянов“. wikipedia.org (16.10.2023).

SOURCES

- BAR 2003: *Baltova, P. et al.* Balgarski asotsiativen rechnik. Prav i obraten. Sofia, Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”.
- BER 2012: Balgarski etimologichen rechnik. Т. 4. Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.
- BTR 1963: *Andreychin, L., L. Georgiev, St. Ilchev, N. Kostov, Iv. Lekov, St. Stoykov, Tsv. Todorov.* Balgarski talkoven rechnik. 2. izd. Sofia, Darzhavno izdatelstvo “Nauka i izkustvo”.
- ERS 1997: Entsiklopedichen rechnik po sotsiologiya. 2. izd. Obshto nauchno rakovodstvo i redaktsiya: chl.-kor. prof. d-r Stoyan Mihaylov. Sofia, Izdatelstvo “M-8-M” Mihail Mirchev.
- MTRBE 1999: *Burov, S., P. Pehlivanova.* Malak talkoven rechnik na balgarskiya ezik. Veliko Tarnovo, Slovo.
- RBE 2002: Rechnik na balgarskiya ezik. Т. 11. Sofia, Izdatelstvo na BAN “Prof. Marin Drinov”.
- SRSBKE 1994: *Dimitrova, M., A. Spasova.* Sinonimen rechnik na savremenniya balgarski knizhoven ezik. 2. izd., fototipno. Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- StbR 2009: Starobalgarski rechnik. Т. 2. Sofia, “Valentin Trayanov”.

ЛИТЕРАТУРА

- Василева 2021: *Василева, К.* Асоциативно поле на концепта „любов“ в съвременното българско езиково съзнание. – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*. Т. 1. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 99–105.
- Витанова 2017: *Витанова, М.* Концептът ТРУД в българската езикова картина на света по данни от проведени анкети. – In: *Bielińska-Gardziel, I., M. Brzozowska, B. Żywicka (red.). Nazwy wartości w językach europejskich. Raport z badań empirycznych.* Przemysł, Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska, s. 237–243.
- Кирилова 2023а: *Кирилова, Й.* Съвременното състояние на концепта душа (върху анкетен материал). – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 253–263.
- Кирилова 2023б: *Кирилова, Й.* Диахронни прочити в полето на концепта душа. – *Дзяло*, № 25, с. 1–30.
- <https://www.abcdar.com/magazine/XXV/Dzl_2023_br25_09_Yoanna_Kirilova_Diahronni_prochiti_na_concepta_Dusha.pdf> (16.10.2023).
- Китанова 2017: *Китанова, М.* Концепт ДОМ сквозь призму анкетных данных. – In: *Bielińska-Gardziel, I., M. Brzozowska, B. Żywicka (red.). Nazwy wartości w językach europejskich. Raport z badań empirycznych.* Przemysł, Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska, s. 81–92.

- Китанова 2020: *Китанова, М.* Концептът РОДИНА през призмата на анкетните данни. – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*. Т. 2. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 77–85.
- Китанова 2023: *Китанова, М.* Родината като ценност в българския език. – *Дзяло*, № 25, с. 1–24.
<https://www.abcdar.com/magazine/XXV/Dzl_2023_br25_06_Maria_Kitanova_Rodinata_kato_Cennost_v_bg_език.pdf> (16.10.2023).
- Китанова, Ангелова 2020: *Китанова, М., Цв. Ангелова.* Концептът СЕМЕЙСТВО през призмата на анкетните данни. – В: *Аксиологични проблеми в славянските езици. Традиции и съвременност*. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 105–133.
- Мичева 2017: *Мичева, К.* СВОБОДА. – In: Bielińska-Gardziel, I., M. Brzozowska, B. Żywicka (red.). *Nazwy wartości w językach europejskich. Raport z badań empirycznych*. Przemysł, Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska, s. 354–361.

REFERENCES

- Kirilova 2023: *Kirilova, Y.* Diahronni prochiti v poletu na kontsepta dusha. – *Dzyalo*, № 25, s. 1–30.
<https://www.abcdar.com/magazine/XXV/Dzl_2023_br25_09_Yoanna_Kirilova_Diahronni_prochiti_na_concepta_Dusha.pdf> (16.10.2023).
- Kirilova 2023: *Kirilova, Y.* Savremennoto sastoyanie na kontsepta dusha (varhu anketen material) – In: *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiya na Instituta za balgarski ezik “Prof. Liybomir Andrejchin”*. Sofia, Izdatelstvo na BAN “Prof. Marin Drinov”, s. 253–263.
- Kitanova 2017: *Kitanova, M.* Koncept DOM skvoz' prizmu anketnyh dannyh. – In: Bielińska-Gardziel, I., M. Brzozowska, B. Żywicka (red.). *Nazwy wartości w językach europejskich. Raport z badań empirycznych*. Przemysł, Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska, s. 81–92.
- Kitanova 2020: *Kitanova, M.* Kontseptat RODINA prez prizmata na anketnite dannii. – In: *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiya na Instituta za balgarski ezik “Prof. Liybomir Andrejchin”*. Т. 2. Sofia, Izdatelstvo na BAN “Prof. Marin Drinov”, s. 77–85.
- Kitanova 2023: *Kitanova, M.* Rodinata kato tsennost v balgarskiya ezik. – *Dzyalo*, № 25, s. 1–24. <https://www.abcdar.com/magazine/XXV/Dzl_2023_br25_06_Maria_Kitanova_Rodinata_kato_Cennost_v_bg_език.pdf> (16.10.2023).
- Kitanova, Angelova 2020: *Kitanova, M., Tsv. Angelova.* Kontseptat SEMEYSTVO prez prizmata na anketnite dannii. – In: *Aksiologichni problemi v slavyanskite ezitsi. Traditsii i savremennost*. Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”, s. 105–133.
- Micheva 2017: *Micheva, K.* SVOBODA. – In: Bielińska-Gardziel, I., M. Brzozowska, B. Żywicka (red.). *Nazwy wartości w językach europejskich. Raport z badań empirycznych*. Przemysł, Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska, s. 354–361.

- Vasileva 2021: *Vasileva, K. Asotsiativno pole na kontsepta "lyubov" v savremenoto bulgarsko ezikovo saznanie.* – In: *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiya na Instituta za bulgarski ezik "Prof. Lyubomir Andrejchin"*. T. 1. Sofia, Izdatelstvo na BAN "Prof. Marin Drinov", s. 99–105.
- Vitanova 2017: *Vitanova, M. Konseptat TRUD v bulgarskata ezikova kartina na sveta po danni ot provedeni anketi.* – In: Bielińska-Gardziel, I., M. Brzozowska, B. Żywicka (red.). *Nazwy wartości w językach europejskich. Raport z badań empirycznych.* Przemyśl, Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska, s. 237–243.

✉ Гл. ас. д-р Цветелина Ангелова

Секция за етнолингвистика

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

при Българската академия на науките

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Assist. Prof. Tsvetelina Angelova, PhD

Department of Ethnolinguistics

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria